

PROJEKT PRAC KONSERWATORSKICH

**PRACE KONSERWATORSKIE W OBRĘBIE
OŁTARZA GŁÓWNEGO
ORAZ POLICHROMII PREZBITERIUM**

W BAZYLICE NMP I ŚW. BARTŁOMIEJA APOSTOŁA W PIEKARACH ŚLĄSKICH

Luty 2024 rok

Opracowanie: Katarzyna Fabiańczyk, mgr konserwator zabytków
nr uprawnień: UMK WKiRDS 1400/106980/2006

PRACOWNIA DETALU ARCHITEKTONICZNEGO I KONSERWACJI ZABYTKÓW
KATARZYNA FABIAŃCZYK
Tel: **697 969 989** mail: pracownia.kf@gmail.com

NIP: 4980169855

KARTA TYTUŁOWA

PROJEKT KONSERWATORSKI – PRACE KONSERWATORSKIE W OBRĘBIE OŁTARZA
GŁÓWNEGO ORAZ POLICHROMII PREZBITERIUM
W BAZYLICE NMP I ŚW. BARTŁOMIEJA APOSTOŁA W PIEKARACH ŚLĄSKICH

Adres:

ul. ks. Ficka 7, 41- 940 Piekary Śląskie
nr działki: 61
nr księgi wieczystej: GI1T/00046620/5

Inwestor:

Parafia Imienia NMP i św. Bartłomieja Apostoła w Piekarach Śląskich
ul. ks. Ficka 7, 41- 940 Piekary Śląskie

Forma ochrony konserwatorskiej:

Kościół pw. NMP i św. Bartłomieja Apostoła został wpisany do rejestru zabytków
województwa śląskiego pod numerem A 659/66 z dnia 28.05.1966 r.

Opracowanie:

Katarzyna Fabiańczyk, mgr konserwacji zabytków
nr uprawnień: UMK WKiRDS 1400/106980/2006

Luty 2024 rok

SPIS TREŚCI

KARTA TYTUŁOWA
DOKUMENTACJA FOTOGRAFICZNA

1 DANE OGÓLNE

- 1.1 Podstawa opracowania.....
- 1.2 Lokalizacja.....
- 1.3 Historia.....
- 1.4 Opis obiektu.....
- 1.5 Technika i technologia wykonania.....

2 PROGRAM KONSERWATORSKI

- 2.1 Opis stanu zachowania.....
- 2.2 Przyczyny zniszczeń.....
- 2.3 Założenia i cele konserwacji.....
- 2.4 Program prac konserwatorskich.....

1 DANE OGÓLNE

1.1 Podstawa opracowania

Opracowanie wykonano na zlecenie Parafii NMP i św. Bartłomieja Apostoła w Piekarach Śląskich. Przeprowadzono oględziny obiektu in situ, zebrano dostępną dokumentację archiwalną oraz wykonano pomiary i fotografie dokumentujące aktualny stan zachowania.

1.2 Lokalizacja

Projekt dotyczy głównego ołtarza bazyliki pod wezwaniem Najświętszej Maryi Panny i św. Bartłomieja Apostoła w Piekarach Śląskich umiejscowionego w przestrzeni prezbiterium we wschodniej części nawy głównej kościoła oraz polichromii ściennej znajdującej się na ścianach oraz sklepieniu apsydy prezbiterium.

1.3 Historia

Historia kościoła parafialnego w Piekarach Śląskich sięga 1303 roku, zgodnie z datowaniem pierwszego, drewnianego kościoła, który stał wcześniej w miejscu obecnej świątyni. Obecny kościół został wzniesiony dzięki staraniom wybitnego kapłana, ks. Jana Alojzego Nepomucena Ficka, proboszcza parafii w latach 1826 - 1862. Prace związane z budową świątyni wg projektu mistrza budowlanego Daniela Grötschla rozpoczęto w 1842 roku.

Kościół pw. NMP i św Bartłomieja Apostoła został konsekrowany w 1849 roku przy udziale wrocławskiego kardynała Melchiora Diepenbrock jednak pomimo, że nie został kompletnie ukończony oddano go do użytku znacznie wcześniej, w 1846 roku.

W 1925 roku świątynia zyskała obecną bryłę po dobudowaniu do korpusu głównego bocznych naw.

Ołtarz wzniesiony dzięki staraniom piekarskiego proboszcza ks. Bernarda Purkopa został poświęcony 25 marca 1879 roku w święto Zwiastowania NMP,

zgodnie z życzeniem budowniczego kościoła, ks. Alojzego Ficka. W styczniu 1877 roku architekt Hugo Heer otrzymał od ks. Purkopa zlecenie przygotowania projektu marmurowego ołtarza. Po kilku miesiącach rysunki i plany zostały opracowane i entuzjastycznie przyjęte przez stosowne władze w Piekarach i Wrocławiu. Oceniono je jako odpowiadające zarówno godności jak stylowi i kompozycji świątyni. Ich autor, pochodzący z Bytomia a mieszkający we Wiedniu był wnukiem Józefa Heera, przyjaciela ks. Ficka i osobą zaangażowaną w życie społeczno - religijne Piekar. Hugo Heer przejął osobistą odpowiedzialność za pomyślną realizację projektu. Wytypował jako wykonawcę wiedeńskiego artystę rzeźbiarza Carla Feldbacha i sprawował nadzór nad wysokim poziomem technicznym i artystycznym prac.

1.4 Opis obiektu

Ołtarz główny

Ołtarz typu architektonicznego, wolnostojący, dwukondygnacyjny ze zwieńczeniem. Oś główna wyznaczona przez tabernakulum, cudowny obraz Matki Bożej Piekarskiej oraz krzyż umieszczony w zwieńczeniu. Dwie osie boczne wyznaczone przez figury świętych znajdujące się w kamiennych niszach nad przejściami bocznymi.

Architektura ołtarza została skomponowana na schemacie łuku tryumfalnego – w formie monumentalnej, trójprzęsłowej bramy w kształcie arkadowym, przy czym boczne bramy stanowią przejścia dla procesji wokół ołtarza. Środkowa arkada posiada dwie kondygnacje: dolna wyznaczona przez dwie pary kolumny w porządku korynckim skomponowane z filarami, na nich znajduje się gzyms, wyłamany w kierunku osi ołtarza, podtrzymujący drugą kondygnację o wysokości odpowiadającej połowie wysokości pierwszej kondygnacji. Na tym poziomie także znajdują się dwie pary kolumn z kapitelami korynckimi jednak o kwadratowym przekroju trzonów. Poziom drugiej kondygnacji stanowi także podstawę łuku środkowej arkady ołtarza. Podłucze tej arkady jest bogato dekorowane na całej powierzchni 84 płycinami wyodrębnionymi złożonymi listwami, w których umieszczono także złożone rozety.

Piedestały filarów stanowią rozbudowany cokół, przewyższający wysokością znajdującą się pomiędzy nimi strefę mensy ołtarzowej, tworząc za nią formę predelli. Wykończone są plintusem i gierowanym gzymsem biegnącym wzdłuż całej długości centralnej części ołtarza. Płaszczyzny znajdujące się bezpośrednio pod filarami ozdobioną techniką inkrustacji listwami z jaśniejszego kamienia o złocistym zabarwieniu.

Najważniejsza część nadbudowy ołtarza znajduje się wewnątrz środkowej arkady. W odróżnieniu od pozostałej części ołtarza o raczej ciemnym, rudoczerwonym zabarwieniu, jej tło oraz zabudowa są wykonane z kamienia o jasnej, beżowo-białej barwie. Na predelli, ponad tabernakulum umieszczono baldachim z zadaszeniem w formie ażurowej, złoconej kopuły, wsparty na ośmiu kolumnkach o korynckich kapitelach. Po obydwu jego stronach znajdują się pokryte białą monochromią posągi świętych – św. Bartłomieja Apostoła oraz św. Bernarda. Natomiast za nim znajduje się arkadowy otwór flankowany dwoma parami jońskich kolumn. W narożnikach nad arkadą zamocowano dwie skrzydlate głowy putt. Powyżej znajduje się belkowanie z fryzem dekorowanym skrzydlatymi główkami putt, rozetami oraz napisem AVE MARIA. Na nim na niskim postumencie podzielonym czterema pilastrami umieszczono obraz Matki Bożej Piekarskiej w srebrnej, ornamentalnej ramie, flankowany dwoma pilastrami, do których dostawiono spływy wolutowe o mniejszych ślimacznicach na górnych końcach, dekorowanymi rozetami na końcu wstęg oraz ornamentalną dekoracją floralną w formie ostu. Na krańcach belkowania znajdują się klęczące figury aniołów. Pilastry podtrzymują belkowanie z uskokowym wyłamaniem na końcach, na którym znajduje się zwieńczenie w formie łuku odcinkowego utworzonego przez profilowane wstęgi zamknięte wolutami z owalnym, wypukłym medalionem umieszczonym w osi oraz koroną zamkniętą z krzyżem.

Zwieńczenie ołtarza w formie tympanonu umieszczono na szerokim belkowaniu z fryzem dekorowanym festonami oraz skrzydlatymi głowami putt oraz bogato rozprofilowanym gzymsem wieńczącym. Wypełnione jest polichromią przedstawiającą Boga – Stwórcę w otoczeniu aniołów o złocym tle. W szczycie umieszczono krzyż flankowany przez dwie postacie skierowanych w jego stronę klęczących aniołów.

Boczne bramy w formie arkad wspartych na szerokich filarach rozbudowanych od strony przejść w formie pilastrów o nasadzie w formie profilowanych listew, które stanowią podstawę łuków arkad. Płaszczyzna ponad łukiem dekorowana wypukłą dekoracją roślinną przedstawiającą gałązki lauru, obramione listwą w formie zbliżonej do trójkąta. Powyżej znajduje się masywne belkowanie na którym umieszczono nisze zamknięte konchą, ujęte w obramienie z pilastrów podtrzymujących łukowaty profil ponad którym znajduje się dekorowane wolutami zwieńczenie z palmetą na szczycie. W niszach umieszczono figury św. Rozalii z Palermo i św. Katarzyny Aleksandryjskiej, pokryte białą farbą, ze złożonymi lamówkami.

Wszystkie głowice oraz bazy kolumn i pilastrów są pokryte złoceniami podobnie jak wypukłe powierzchnie dekoracyjnych detali architektonicznych - rozet, ornamentów floralnych czy krawędzie listew. Złocene są także dwie pary klęczących aniołów, anioły na trójkątnych płaszczyznach ponad arkadą w centralnej części ołtarza, główki putt oraz krzyż na szczycie głównej osi ołtarza.

Powierzchnia ściany apsydy za ołtarzem w części widocznej w prześwitach bocznych arkad nawiązuje kolorystycznie do materiałów, z których go wzniesiono. Zastosowano tam jasną, kamienną okładzinę oraz rudo – czerwony gzymś wykonany w stiuku.

Polichromia prezbiterium

Wystrój malarski prezbiterium obejmuje większość powierzchni ścian, łącznie ze sklepieniem. Niższa partia ścian zamknięta gzymsem wykonanym ze stiuku została pokryta okładziną kamienną. Wysokość okładziny sięga nieco powyżej gzymśu ponad bocznymi arkadami ołtarza. Fragment ściany poniżej otworu okiennego bezpośrednio za ołtarzem pokryto monochromią.

Bogata dekoracja ornamentalna podkreśla podziały brył architektonicznych dekorując pilastry, gurdy oraz glify okienne.

Na powierzchni ponad stiukowym gzymsem do wysokości parapetów okien znajdują się cztery kwatery z przedstawieniami aniołów stojących we frontowym

ujęciu, na złożonym tle dekorowanym graficznym, wachlarzowym wzorem imitującym mozaikę. Wokół nich znajduje się rozbudowana, ornamentalna bordiura z symbolami m. in. maryjnymi i eucharystycznymi.

Sklepienie w formie półkopuły podzielonej gurtami na 5 wysklepek pokryte jest polichromią przedstawiającą sceny figuralne. W centralnej części kompozycji znajduje się postać Maryji oraz Jezusa przedstawionego w promienistej mandorli w momencie Koronacji. W prawej dolnej części sceny znajdują się trzy dziecięce postacie adorujących aniołów. Pod klęczącą postacią Maryji umieszczono sierp księżycy. Na kolejnych wysklepkach przedstawiono postacie świętych: po lewej stronie znajduje się św. Bronisława, po prawej św. Jacek. Na dalszych wysklepkach znajdują się grupy aniołów w postawie adoracji, podtrzymujących różane girlandy. Wszystkie postacie umiejscowiono na obłokach. Ciemno-błękitne tło przedstawiające firmament udekorowano nierównomiernie (w formie obłoków) rozmieszczonymi gwiazdami. Gwiazdy, księżyc, nimby oraz glorie a także detale szat i atrybuty świętych zostały pokryte foliami pozłotniczymi. Szczyty wszystkich wysklepek wypełniają przedstawienia skrzydlatych główek putt oraz płomieniste promienie. U zbiegu gurtów wydzielono półokrąg, wewnątrz którego zamocowano płaskorzeźbę przedstawiającą Ducha Świętego pod postacią gołębicę, na błękitnym tle.

1.5 Technika i technologia wykonania

Ołtarz został wzniesiony jako wolnostojąca konstrukcja o elementach nośnych wykonanych z kilku rodzajów wapienia zbitego. Największe elementy zostały wycięte z czerwono zabarwionego wapienia tzw. marmuru salzburskiego, ponadto w centralnej części zastosowano jasno zabarwiony, beżowy wapień oraz detale z kremowo-białego alabastru. Elementy nośne i ciężące zestawiono zgodnie z tradycyjnymi schematami przy pomocy technik kamieniarskich. Detale zdobnicze zostały pokryte pozłotą, dokładne rozpoznanie technik i materiałów będzie możliwe i konieczne podczas prac konserwatorskich. Figury są pokryte wtórną, białą monochromią ze złożonymi partiami nawiązującą pod względem estetyki do techniki Chipolin, którą należy potwierdzić badaniami w trakcie prac konserwatorskich po wykonaniu odkrywek.

Polichromia została wykonana w technice olejnej z olejnymi retuszami, zabezpieczonymi woskiem. Znaczna partia polichromii jest złożona w technice olejnej, partie złożone są dodatkowo częściowo pokryte dekoracją malarską.

2 PROGRAM KONSERWATORSKI

2.1 Opis stanu zachowania

Stan zachowania ołtarza

Oględziny ołtarza wykazały liczne defekty w postaci ubytków. Część z nich podczas poprzednich konserwacji została wypełniona gipsem oraz pokryta farbą. Niektóre z nich mają formę miseczkowatych odprysków natomiast część to podłużne szczeliny. Te ostatnie mogą mieć duże znaczenie dla stabilności konstrukcji ołtarza i budzą szczególne obawy. Zostały zidentyfikowane przede wszystkim na elementach nośnych bocznych przęsł ołtarza. Miseczkowate odpryski występują na wszystkich rodzajach kamienia zastosowanych do wzniesienia ołtarza i na całej jego powierzchni. Niestety dokładne określenie rozmiarów oraz zakresu występowania ubytków będzie możliwa dopiero po usunięciu przemalowań z powierzchni kamienia.

Przemalowania występują głównie na niższych elementach konstrukcji, mają charakter pół-kryjący o zabarwieniu ciemniejszym niż naturalny odcień kamienia.

W obrębie elementów wykonanych ze zbitych wapieni występują włosowate zarysowania wyodrębniające poszczególne frakcje a także zmatowienia.

Elementy alabastrowe posiadają liczne, przeważnie drobne uszkodzenia.

Powierzchnie złożone są pokryte wtórną poźłotą, posiadają liczne, grube i poczerńiałe zaplamienia i zacieki z kleju stosowanego do złoceń.

Rzeźby w całości wtórnie i wielokrotnie pokryte jasną monochromią, fragmentarycznie złożone.

Całość ołtarza jest silnie zanieczyszczona. Zanieczyszczenia na wyżej położonych elementach stanowią grubą, ciemną warstwę kurzu wraz ze smolistymi

i tłustymi, czarnymi osadami sadzy. Na łatwiej dostępnych powierzchniach zanieczyszczenia są zabrane w porach i szczelinach kamienia, dodatkowo skonsolidowane woskami i pozostałościami innych preparatów stosowanych do pielęgnacji.

Podsumowując stan ołtarza wymaga pilnej interwencji konserwatorskiej.

Stan zachowania polichromii

Powierzchnia polichromii jest silnie zanieczyszczona. Na licznych odspojeniach w postaci łusek osiadły czarne, tłuste zanieczyszczenia zawierające między innymi sadzę. Znaczna część polichromii jest dekorowana przy użyciu złota kładzonego na mikstion olejny, którego pociemniałe, brunatne zacieki zanieczyszczają dekorację malarską.

W obrębie prezbiterium, szczególnie na stronie północnej występują odspojenia tynku uwidaczniające się pod postacią spękań i wyrzuszeń, stanowiące poważne zagrożenie dla zachowania dekoracji malarskiej. Pełen zakres odspojień będzie możliwy dopiero w trakcie prac konserwatorskich.

Ubytki warstwy malarskich mają charakter odspojień i złuszczeń co wymaga szczególnej uwagi podczas zabiegów oczyszczania przy czym na obecną chwilę brak dużych ubytków.

Ogólnie stan polichromii wymaga ostrożnych działań zabezpieczających.

2.2 Przyczyny zniszczeń

Przyczyny zniszczeń ołtarza

Główną przyczyną zniszczeń są uszkodzenia mechaniczne, w wyniku których powstały ubytki formy, zarysowania i zmatowienia powierzchni. Źródłem tego rodzaju uszkodzeń były zarówno uderzenia np. elementami rusztowań, drabinami lub innymi twardymi przedmiotami jak stosowanie nieodpowiednich metod oczyszczania obiektu ponieważ marmury zbite są materiałem łatwo ulegającym ścieraniu

i zarysowaniu. Obecne są także ubytki powstałe w wyniku celowych działań, takich jak wykonywanie otworów w celu zamocowania wotów, dekoracji itp.

Pomimo ekspozycji wewnętrznej wapienie zbite, z których skomponowano bryłę ołtarza ulegają procesom chemicznego rozkładu, zwanych wietrzeniem chemicznym, szczególnie pod wpływem wody i kwasów. Nieprawidłowe czyszczenie przy zastosowaniu agresywnych środków chemicznych oraz mokrych ścierek ma znaczący wpływ na postęp degradacji kamienia.

Obecność zaszpachlowanych gipsem szczelin może być spowodowana pracami prowadzonymi w przeszłości w przestrzeni prezbiterium np. podczas wymiany posadzki lub okładzin ściennych. Ich występowanie jest niepokojące i wymaga analizy i rozważnych działań naprawczych, możliwych do wykonania na początkowym etapie prac konserwatorskich, po konsultacji z projektantem oraz uzgodnieniach z Inspektorem Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Silne zanieczyszczenie powierzchni powodujące znaczne obniżenie estetyki ołtarza ze względu na zawartość szkodliwych substancji ma także działanie destrukcyjne. Kontaminacja mikrobiologiczna wiąże się z obecnością kwaśnych zanieczyszczeń powodujących rozpuszczanie spoiwa oraz stopniowe poluzowywanie się frakcji kamiennych a także trudne do usunięcia przebarwienia. Ponadto brak prawidłowych procedur pielęgnacyjnych spowodował migrację zanieczyszczeń wraz ze stosowanymi środkami czyszczącymi w strukturę kamienia.

Przyczyny zniszczeń polichromii

Uszkodzenia polichromii wynikają z procesów starzenia spoiw malarskich, powodujących utratę przyczepności i ciemnienie powłok.

Powierzchnie złoczone w technice olejnej posiadają silnie rozbudowaną, nierówną powierzchnię, ponieważ gruba i nieuszczelniona pokryta złotem warstwa mikstionu pozostała lepka a na nie zakrytej powierzchni kleju osadziły się zanieczyszczenia z powietrza, z czasem łącząc się ze sobą i silnie przyciemniając oraz obniżając czytelność dekoracji. Z kolei na powierzchniach polichromowanych zabrudzenia osadziły się na drobnych nierównościach i odspojeniach powłok malarskich.

Odspojenia tynku powstałe w wyniku kondensacji pary wodnej w osłabionych partiach ściany stwarzają ryzyko dla zachowania znacznej części polichromii, ponieważ uszkodzenia takie posiadają aktywny charakter zatem mają tendencję do poszerzania się co z czasem prowadzi do odpadania fragmentów tynku.

2.3 Założenia i cele konserwacji

Ołtarz główny

Głównym założeniem konserwatorskim jest zachowanie i zabezpieczenie całości zachowanej oryginalnej materii ołtarza oraz odtworzenie jego pierwotnego wyglądu.

W związku z silnym zanieczyszczeniem obiektu prace należy zacząć od oczyszczania. Ze względu na brak możliwości przerwania ciągłości sprawowania nabożeństw w kościele, specyfikę materiałów zastosowanych do budowy ołtarza a także z uwagi na pozostałe elementy wystroju kościoła oczyszczanie należy prowadzić metodami nieniszczącymi, nie powodującymi zapylenia, obojętnymi chemicznie a także cichymi. Należy wziąć pod uwagę konieczność czasowego zabezpieczenia obrazu umieszczonego w centralnym miejscu ołtarza.

Przemalowania oraz wcześniejsze uzupełnienia i retusze na elementach kamiennych wymagają całkowitego usunięcia w celu prawidłowej i pełnej identyfikacji wszystkich uszkodzeń. Metody i środki stosowane do oczyszczania i usuwania materiałów wypełniających ubytki powinny być całkowicie bezpieczne dla substancji zabytkowej. Na tym etapie konieczne jest wykonanie rzetelnej dokumentacji fotograficznej i opisowej.

Wtórne złocenia także należy usunąć i przygotować odkrytą pierwotną powierzchnię do rekonstrukcji złocień zgodnie z techniką oryginału.

Rzeźby św. Katarzyny oraz św. Rozalii umieszczone ponad bocznymi arkadami ołtarza a także wszystkie trzy pary aniołów rozmieszczone w centralnej części należy zdemontować i przeprowadzić konserwację w pracowni konserwacji zabytków prowadząc bieżącą dokumentację.

Rzeźby św. Bartłomieja i św. Bernarda umieszczone w centralnej części ołtarza ze względu na bezpieczeństwo obiektu należy poddać konserwacji in situ przy zachowaniu wszelkich środków ostrożności oraz metod nieniszczących wobec samych rzeźb jak ich otoczenia.

W przypadku zdemontowanych rzeźb jak tych, które będą poddawane konserwacji in situ prace ulegające zakryciu należy udokumentować. Wskazane jest przeprowadzenie odbiorów częściowych. Wszystkie nowe okoliczności wymagające konsultacji ze strony służb konserwatorskich wymagają obecności Inspektora WUOZ oraz projektanta prac.

Prace restauratorskie należy prowadzić pod względem estetycznym w sposób naśladowczy do oryginału. W celu odtworzenia pierwotnego charakteru oraz właściwości mechanicznych elementów kamiennych konieczny jest odpowiedni dobór spoiw i wypełniaczy kitów zbliżonych zarówno pod względem fizycznym jak optycznym do zachowanych elementów. Pod względem technicznym powinny spełniać następujące warunki:

- zapewniać trwałość konstrukcji w miejscach osłabionych. W tym celu w miejscach szczelin i rozwarstwień należy zastosować odpowiednio dobrane pod względem trwałości, bezpieczeństwa i estetyki zbrojenia
- materiały stosowane do uzupełnień w miejscach głębokich ubytków powinny mieć parametry wytrzymałościowe zbliżone do naturalnego kamienia, nie powodując jego przebarwień oraz przy ograniczeniu penetracji spoiwa w głąb struktury kamienia
- wierzchnie warstwy głębokich ubytków a także uszkodzenia powierzchniowe należy wypełnić materiałami dobranymi przede wszystkim pod względem estetyki, nie ulegających przebarwieniom oraz procesom starzeniowym wpływającym na zmianę właściwości
- uzupełnienia ubytków w jasnym wapieniu zbitym oraz w alabastrze należy w całej objętości przeprowadzić przy zastosowaniu spoiw światłotrwałych, nie ulegających żółknięciu

- zastosowane materiały należy dobrać tak, aby nie ulegały niekorzystnym zmianom podczas bieżącej pielęgnacji obiektu

Wszystkie kompozycje kitów stosowanych do rekonstrukcji formy elementów kamiennych należy dobrać na podstawie wykonanych próbek przedstawionych do akceptacji wraz z określonym składem Inspektorowi Wojewódzkiego Urzędu Konserwatora Zabytków oraz projektantowi prac.

W końcowym etapie należy przeprowadzić polerowanie kamienia oraz pokrycie środkiem zabezpieczającym w celu opóźnienia procesów wietrzenia oraz zmniejszenia podatności na uszkodzenia i zaplamienia, zapewniając trwałość oryginału i uzupełnień. Prace poprawiające stan techniczny powinny jednocześnie wpływać korzystnie na odbiór estetyczny obiektu.

Należy rozważyć rekonstrukcję brakujących elementów widocznych na zachowanych materiałach archiwalnych. Rekonstrukcję należy przeprowadzić zgodnie z ustaleniami z WUOZ.

Należy skonsultować i ustalić kwestię ponownego zamocowania darów wotywnych na powierzchni ołtarza.

Polichromię umieszczoną w tympanonie głównej części ołtarza należy oczyścić w sposób nie naruszający powierzchni. Metodą odpowiednią do wykonania tej czynności jest ablacja laserowa przeprowadzona przy pomocy odpowiedniego urządzenia i prawidłowych parametrów pracy.

Gzyms biegnący na wysokości bocznych arkad ołtarza wykonany z zaprawy sztukatorskiej i pokryty wyprawą stiukową wymaga oczyszczenia a także częściowej rekonstrukcji i odtworzenia polerowanej powierzchni w celu nadania jednakowego, szlachetnego wyglądu.

Kamienna okładzina zamocowana na ścianach prezbiterium jest zanieczyszczona przez wtarcie zabrudzeń w warstwę wosku i innych preparatów naniesionych na kamień. Wymaga oczyszczenia i ponownego zabezpieczenia powierzchni.

Polichromia prezbiterium

Polichromia w przestrzeni prezbiterium wymaga ostrożnych działań profilaktycznych. Głównym założeniem a jednocześnie trudnością jest potraktowanie polichromii zachowawczo, bez szkodliwej ingerencji. Ponieważ polichromia jest silnie zanieczyszczona należy przeprowadzić jej oczyszczanie w taki sposób, by nie naruszyć osłabionych partii. Wstępne oczyszczanie należy prowadzić do momentu gdy będzie możliwa konsolidacja warstwy malarskiej bez ryzyka utrwalenia na niej zanieczyszczeń. Miejsca wybrzuszone oraz głuche, gdzie doszło do odspojenia tynku należy podkleić przy zastosowaniu odpowiednio dobranych do grubości tynku środków, zapobiegając nadmiernemu obciążeniu warstw, zwłaszcza w partii sklepienia. Po podklejeniu wybrzuszeń należy wypełnić szczeliny oraz zabezpieczyć rysy i scalić kolorystycznie metodą punktowania zgodnie z kompozycją polichromii.

Miejsca wcześniej wykonanych napraw należy opracować tak, aby ich powierzchnia odpowiadała wyglądem pierwotnej powierzchni.

Zacieki i zaplamienia spowodowane przez klej poztotniczy należy usunąć metodami dobranymi na podstawie prób. Miejsca kompozycji wymagające rekonstrukcji złocenia należy pokryć złotem płatkowym dobranym na podstawie wzornika do oryginału. Następnie zrekonstruować dekorację ornamentalną na złoczonej powierzchni.

Prace w obrębie polichromii należy rozpocząć tak, aby nie powodowały zapylenia w obrębie ołtarza w momencie nakładania kitów a zatem należy je wykonać w pierwszej kolejności, zwłaszcza w partii sklepienia.

2.4 Program prac konserwatorskich

Ołtarz

- 1) Wykonanie dokumentacji fotograficznej i opisowej stanu obiektu przed konserwacją.
- 2) Zabezpieczenie posadzki wokół ołtarza. Wykonanie konstrukcji zabezpieczającej tabernakulum.
- 3) Montaż rusztowań
- 4) Zabezpieczenie obrazu Matki Bożej Piekarskiej wraz ze srebrną ramą oraz roletą przed ewentualnym zapyleniem lub uszkodzeniami mechanicznymi w trakcie wykonywania prac
- 5) Demontaż obiektów umieszczonych na powierzchni ołtarza: skrzynek z wotami i pozostałych darów wotywnych w tym złotej róży zamocowanej bezpośrednio pod ołtarzem
- 6) Demontaż rzeźb św. Katarzyny i Rozalii z nisz ponad bocznymi arkadami ołtarza i transport do specjalistycznej pracowni konserwacji zabytków
- 7) Demontaż rzeźb aniołów z centralnej części ołtarza i transport do specjalistycznej pracowni konserwacji zabytków
- 8) Wstępne oczyszczenie powierzchni kamienia z luźnych zanieczyszczeń metodami suchymi przy pomocy miotełek, pędzli, odkurzacza konserwatorskiego
- 9) Usunięcie wtórnych złocień
- 10) Oczyszczenie kamienia z zabrudzeń, wosku i innych środków stosowanych do pielęgnacji kamienia, parafiny.
- 11) Usunąć przemalowania i barwne retusze uzupełnień z poprzednich konserwacji. Należy wyeliminować lub ograniczyć metody chemiczne oraz zastosowanie pary wodnej ze względu na dużą chłonność wapieni zastosowanych do budowy ołtarza. Za najkorzystniejszą uważa się metodę ablacji laserowej pod warunkiem prawidłowej kalibracji urządzenia
- 12) Na tym etapie prac jest szczególnie ważne wykonanie dokumentacji ilustrującej zakres i charakter poprzednich napraw

- 13)** Usunięcie wtórnych, źle dobranych uzupełnień. Należy zachować ostrożność i zastosować środki prewencyjne w celu zapewnienia stabilności konstrukcji ołtarza
- 14)** Montaż zbrojenia z prętów ze stali nierdzewnej dla głębokich ubytków w obrębie czerwonego wapienia oraz prętów z włókna szklanego do płytszych ubytków oraz wszystkich ubytków wymagających zbrojenia w obrębie jasnego wapienia lub alabastru. Montaż należy wykonać za pomocą żywicy epoksydowej nie podatnej na żółknięcie, np. Eurostac EP 2501 firmy Bresciani
- 15)** Wypełnienie głębokich ubytków kitem podkładowym o spoiwie z żywicy epoksydowej np. Eurostac EP 2501 firmy Bresciani z dodatkiem kruszywa i pigmentów dobranych na podstawie wykonanych wcześniej i zatwierdzonych próbek
- 16)** Uzupełnienie płytkich ubytków przy pomocy nieżółknącej żywicy epoksydowej Hxtal NYL-1 z dodatkiem kruszywa i pigmentów dobranych na podstawie wykonanych wcześniej i zatwierdzonych próbek
- 17)** Opracowanie uzupełnień
- 18)** Polerowanie powierzchni kamienia oraz nałożonych kitów
- 19)** Naniesienie warstwy zabezpieczającej kamień. Proponuje się zastosowanie wosku mikrokryształicznego Cosmoloid C80 rozpuszczonego w spirytusie mineralnym oraz ponowne polerowanie
- 20)** Przygotowanie powierzchni przeznaczonych do złocenia w zależności od techniki złocenia. Technikę złocenia należy dobrać możliwie naśladowczo do oryginału na podstawie wniosków po odkryciu pierwotnych warstw
- 21)** Rekonstrukcja złocień oraz naniesienie powłoki ochronnej na powierzchniach najbardziej narażonych na przetarcia w czasie użytkowania np. Paraloid B44
- 22)** Równocześnie z pracami przy ołtarzu należy przeprowadzić konserwację rzeźb. Dwie rzeźby pełnoplastyczne o wymiarach zbliżonych do naturalnych można poddać zabiegom konserwatorskim in situ. W tym celu należy zabezpieczyć otoczenie rzeźb a następnie po wstępnym oczyszczeniu usunąć wtórne powłoki farb i zapraw. Prace należy prowadzić usuwając jedną warstwę naraz aby uniknąć uszkodzenia pierwotnych warstw. Na tym etapie będzie możliwa identyfikacja techniki i technologii. W przypadku potwierdzenia pierwotnej

dekoracji w technice Chipolin należy wykonać konserwację zachowanych pierwotnych warstw oraz wykonać uzupełnienia i retusze naśladowczo do oryginału przy użyciu zaprawy kredowo-klejowej z dodatkiem pigmentów oraz ewentualnych plastyfikatorów, następnie wypolerować gładzikiem i zrekonstruować złączenia. W przypadku stwierdzenia innej techniki wykonania prace konserwatorskie dopasować do stwierdzonych okoliczności po konsultacji z przedstawicielem WUOZ oraz projektantem prac

23) Rzeźby z nisz ponad bocznymi arkadami ołtarza poddać zabiegom analogicznie do dużych figur. Konserwację należy przeprowadzić w pracowni konserwatorskiej.

24) Pozostałe rzeźby przedstawiające postacie aniołów poddać zabiegom konserwatorskim w specjalistycznej pracowni. Po przeprowadzonym wstępnym oczyszczeniu należy przeprowadzić udokumentowane badania stratygraficzne a następnie usunięcie wtórnych warstw i konserwację pierwotnej powierzchni

25) Pracom opisanym w punktach 22-24 powinny towarzyszyć zabiegi profilaktyczne takie jak dezynfekcja i dezynsekcja środkami dobranymi w zależności od stwierdzonych zagrożeń biologicznych oraz techniki wykonania oryginału, konieczne zabiegi konsolidujące osłabioną strukturę rzeźb oraz wykonanie dokumentacji fotograficznej i opisowej zakresu przeprowadzonych badań oraz prac przy obiektach

26) Prace w obrębie polichromii w tympanonie centralnej części ołtarza:

- nieinwazyjne oczyszczenie powierzchni metodą ablacji laserowej przy prawidłowo skalibrowanych parametrach pracy urządzenia
- konsolidacja pudrujących się lub łuszczących miejsc

27) Konserwacja gzymsu wykonanego z zaprawy sztukatorskiej o czerwonym zabarwieniu, biegnącego na wysokości łuków arkad wzdłuż ściany za ołtarzem

- wstępne oczyszczenie
- usunięcie wtórnych uzupełnień

- rekonstrukcja profilu zgodnie z oryginalną techniką metodą ramy ciągniętej przy zachowaniu kolorystyki i uziarnienia kolejnych warstw zapraw sztukatorskich
- Rekonstrukcja powierzchni stiuku
- nałożenie warstwy zabezpieczającej oraz polerowanie powierzchni przy zastosowaniu wosku mikrokrystalicznego Cosmoloid C80

28) Oczyszczenie okładziny kamiennej ścian prezbiterium oraz naniesienie warstwy zabezpieczającej przy pomocy pasty sporządzonej z wosku mikrokrystalicznego Cosmoloid C80 oraz white spirit lub innej benzyny lakowej

Prace na tym etapie należy przeprowadzić po zdjęciu i zabezpieczeniu gąbłot z darami wotywnymi a także krucyfiksów umieszczonych wzdłuż przejścia za ołtarzem.

29) Oczyszczenie i dezynsekcja drewnianych schodów za ołtarzem oraz naniesienie powłok zabezpieczających. Proponuje się zastosowanie tradycyjnych materiałów tj. oleju lnianego oraz farb na bazie oleju lnianego i naturalnych pigmentów

30) Oczyszczenie i polerowanie elementów metalowych umieszczonych w obrębie ołtarza, tj. drzwiczek skarby oraz kapsułki z relikwią przy południowym przejściu, naniesienie powłoki zabezpieczającej powierzchnię metalu tj. roztworu benzotriazolu oraz lakieru przygotowanego na bazie Paraloidu B44

31) Ewentualna rekonstrukcja i montaż brakujących kinkietów umieszczonych pierwotnie pod obrazem NMP, po konsultacji z przedstawicielem WUOZ.

- 1) Montaż rusztowań
- 2) Wykonanie dokumentacji fotograficznej i opisowej
- 3) Oczyszczenie powierzchni polichromii w sposób nienaruszający warstw farby. Metodą wskazaną do wykonania tej czynności jest ablacja laserowa przeprowadzona przez doświadczonego operatora przy pomocy odpowiedniego urządzenia i przy prawidłowo skalibrowanych parametrach pracy
- 4) Oczyszczenie powierzchni złoceń z luźnych zanieczyszczeń oraz ciemnych, nieestetycznych plam i zacieków z mikstionu przy zastosowaniu metod komplementarnych: ablacji laserowej, mechanicznie przy pomocy skalpeli oraz środkami powierzchniowo czynnymi
- 5) Podklejenie pęcherzy i odspojień tynku w zależności od charakteru odspojień przy pomocy lekkich zapraw iniekcyjnych oraz roztworu żywicy Primal AC 33
- 6) Konsolidacja warstwy malarskiej
- 7) Wypełnienie rys i spękań
- 8) Opracowanie powierzchni wtórnych łąt i kitów w celu scalenia ich z pierwotną powierzchnią. Do wykonania uzupełnień scalających proponuje się zastosowanie drobnoziarnistej masy szpachlowej Dolomitspachtel Keim
- 9) Doczyszczanie powierzchni polichromii
- 10) Retusz i uzupełnienie drobnych ubytków warstwy malarskiej np. za pomocą dyspersji akrylowej Primal AC 33 i sypkich pigmentów
- 11) Uzupełnienie złoconych powierzchni przy pomocy złota płatkowego dobranego do oryginalnej, oczyszczonej powierzchni przy pomocy wzornika
- 12) Uzupełnienie malowanej dekoracji ornamentalnej na złoconej powierzchni
- 13) Wykonanie dokumentacji powykonawczej

uwaga:

Dopuszcza się zastosowanie innych preparatów i metod konserwacji niż wskazane w opisie przy czym ich parametry powinny być takie same lub lepsze.

Należy zgłosić wszystkie nowe okoliczności i odkrycia ujawnione w trakcie prowadzenia prac oraz w każdym przypadku skonsultować nowy sposób postępowania z przedstawicielem WUOZ oraz projektantem.

Opracowanie jest chronione prawem autorskim.
Zabrania się powielania całości lub fragmentów tekstu
bez pisemnej zgody autora projektu.